

УДК 340.12:347.9

DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v106.2025.4>*І. П. Іванець*

ЮРИДИЧНА (ПРАВОВА) ВИЗНАЧЕНІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ЇЇ РОЛЬ У ЗАХИСТІ ПОРУШЕНИХ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Постановка проблеми. Одним із ключових елементів принципу верховенства права є юридична (правова) визначеність, що відображає вимогу до правової системи бути стабільною, послідовною, передбачуваною та зрозумілою для її адресатів. Правова визначеність – одна з найдавніших та найфундаментальніших правових цінностей, що визнається в усіх демократичних державах як базова гарантія реалізації прав людини і належного функціонування механізмів правозастосування. Вона є складовою верховенства права, визнаного не лише як формально-юридичне, а й як аксіологічне поняття, що формує засади справедливого правопорядку.

У сучасних умовах трансформації правової системи України, зростання ролі судової влади та посилення стандартів захисту прав людини, питання правової визначеності набуває особливої актуальності. Адже саме вона забезпечує стабільність правових норм, унеможливорює їх свавільне тлумачення та застосування, створює умови для довіри громадян до судової системи та правопорядку загалом.

Боротьба найрізноманітніших суб'єктів суспільних відносин за право у його вузькому розумінні по суті завжди зводилася, і нині зводиться, до боротьби за правову визначеність – за чітке і послідовне тлумачення та застосування норм права. Не є винятком і сфера цивільних правовідносин, де порушення прав найчастіше потребує їх ефективного й справедливого захисту на основі усталених підходів.

Правова визначеність дозволяє нормі цивільного права бути передбачуваною, а судовому рішенням щодо захисту порушених цивільних прав – належно обґрунтованим, об'єктивним і справедливим. Вона виступає гарантією того, що особа не буде поставлена в умови правової невизначеності чи подвійного тлумачення, що має особливу вагу в контексті динамічних змін законодавства, наявності прогалин у праві або суперечливих норм. Тож дослідження юридичної визначеності як елементу принципу верховенства права у сфері захисту цивільних прав становить важливу наукову та практичну проблему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання юридичної (правової) визначеності як елементу принципу верховенства права посідає помітне місце у сучасній правовій науці. На рівні цивільного судочинства цей феномен ґрунтовно досліджено І. Боровською, яка, спираючись на судову практику, доводить, що правова визначеність виступає методологічним орієнтиром для забезпечення передбачуваності судових рішень та однакового застосування норм матеріального і процесуального права, що, у свою чергу, підвищує довіру до правосуддя [1].

Концептуальне переосмислення багатовимірного характеру принципу правової визначеності зробив Д. Мерцалов, акцентуючи, з одного боку, на його

системотвірній ролі у структурі верховенства права, а з іншого – на його прикладному значенні для стабільності правового порядку у контексті динаміки законодавства [4; 5]. Ґрунтовний філософсько-правовий аналіз запропонував В. Смородинський, розкривши метаціннісний потенціал правової визначеності як умови довіри до державної влади та легітимності правозастосовної діяльності [13]; у подальшому дослідженні він конкретизував її зміст як нормативної вимоги верховенства права, підкресливши значення доктрини усталеної судової практики для єдності судової системи [14].

Поза межами суто теоретичних студій Д. Шкаровський дослідив вплив комплексної сукупності принципів цивільного судочинства на мотиваційну складову судового рішення, показавши, що саме дотримання вимоги правової визначеності обумовлює належність мотивувальної частини та сприйняття рішення сторонами як справедливого [16].

Незважаючи на значний науковий доробок, у переважній більшості зазначених праць увага зосереджена на загальнотеоретичних і процесуальних аспектах, тоді як проблематика правової визначеності у площині безпосереднього захисту порушених цивільних прав, зокрема крізь призму балансу між усталеністю судової практики та розвитком права, досі залишається фрагментарно висвітленою. Саме відсутність системного аналізу ролі юридичної визначеності у механізмах захисту цивільних прав зумовлює актуальність подальших досліджень, спрямованих на виявлення оптимальних інструментів забезпечення передбачуваності та стабільності судових рішень у сфері приватноправових відносин.

Мета дослідження – розглянути юридичну (правову) визначеність як елемент принципу верховенства права та її з'ясувати роль у захисті порушених цивільних прав.

Виклад основного матеріалу. Великий внесок у розвиток теорії правової визначеності як складової частини верховенства права вже у XIX ст. зробив Альберт Дайсі – класик обґрунтування теорії верховенства права. Зокрема, він підтримував думку, що закони мають бути доступними, зрозумілими, чіткими та зверненими у майбутнє. У праці “Introduction to the Study of the Law of the Constitution” А. Дайсі виділяє визначеність і передбачуваність закону як одну з ключових рис верховенства права [3, с. 93].

У науці цивільного процесуального права правову визначеність розглядають у суб'єктивному й об'єктивному аспектах. У суб'єктивному аспекті правова визначеність відбиває інтерсуб'єктивну природу права, його усвідомлення суб'єктом права, виходячи із природності права і насамперед основних прав і свобод людини. В об'єктивному – правова визначеність відбиває наявні умови функціонування механізму правового регулювання виходячи з обов'язків держави забезпечити реалізацію правових норм відповідно до їхнього призначення та в інтересах суб'єктів права [2, с. 142].

Слід відзначити, що у Контрольному переліку питань для оцінки дотримання верховенства права (Rule of Law Checklist), ухваленому на 106-му пленарному засіданні 11–12 березня 2016 р., Венеційська Комісія виокремила вісім складових принципу правової визначеності (звісно, цей перелік не претендує на вичерпність,

не обмежує й не замінює собою розвідки наукової та судової доктрин – власне, як і сам перелік вимог верховенства права у Доповіді):

1) доступність законодавства, зокрема оприлюднення законодавчих актів перед набранням ними чинності, легкий доступ до них, наприклад, через безкоштовний інтернет та / або в офіційних виданнях;

2) доступність судових рішень для суспільства, зокрема й обґрунтованість винятків із цього;

3) передбачуваність правових актів, зокрема й передбачуваність наслідків їх застосування, зрозумілий спосіб викладення правових актів, чіткість вказівок нового акта на скасування або зміну попереднього. Тобто передбачуваність означає не лише те, що приписи правових актів мають бути (де можливо) проголошеними ще до їхньої імплементації, а й що вони мають бути передбачуваними за своїми наслідками: їх має бути сформульовано з достатньою чіткістю та зрозумілістю, аби суб'єкти права мали змогу впорядкувати свою поведінку згідно з ними;

4) сталість і послідовність приписів правових актів. Брак цього може вплинути на спроможність особи планувати свої дії. Проте сталість не є самоціллю: приписам права має бути властивою спроможність пристосовуватись до умов, що змінюються. Приписи права можна змінювати, утім за умов, що суспільство знає про це наперед і бере участь в обговоренні, а також що не буде шкідливих наслідків для легітимних очікувань. Принцип правової визначеності, крім іншого, означає стабільність та єдність судової практики, можливість відступу судом від своєї попередньої позиції лише за наявності вагомих підстав. Елементом правової визначеності є принцип єдності судової практики, який полягає у забезпеченні однакового правозастосування в судочинстві, що сприяє передбачуваності щодо вирішення спорів між учасниками судового процесу;

5) легітимні очікування (*legitimate expectations*);

6) унеможливлення зворотної (ретроактивної) дії правових актів, передусім, але не виключно, кримінального законодавства, зокрема й чітко визначені винятки із заборони зворотної дії (передусім у разі пом'якшення чи скасування кримінальної відповідальності);

7) принципи *nullum crimen sine lege* та *nullum poena sine lege* («немає закону – немає злочину», «немає закону – немає покарання»);

8) принцип (правило) *res judicata* (скорочення від давньоримського юридичного правила “*res judicata pro veritate habetur!*” – з лат. «судове рішення визнається за істину»), що вимагає поваги до остаточного рішення суду й забороняє перегляд остаточного й обов'язкового до виконання судового рішення лише з метою домогтися повторного розгляду та винесення нового рішення у справі. За правилом *res judicata*, остаточне судове рішення має виконуватися та, як правило, не може бути переглянуте, зокрема за заявою прокурорів чи голів вищих судів у порядку нагляду (що було сталою практикою в радянській та інших соціалістичних правових системах, а також в Україні у перші роки незалежності), повноваження судів вищого рівня з перегляду мають здійснюватися виключно для виправлення судових помилок та недоліків. Коли за апеляційною скаргою винесено остаточне рішення, то подальші звернення в апеляційному порядку неможливі. Слід визнавати

остаточні рішення й дотримуватися їх, за винятком випадків, коли є незаперечні підстави для їхнього перегляду. Відхід від *res judicata* можливий лише тоді, коли цього вимагають відповідні вагомі й непереборні обставини [14, с. 61; 13].

Разом з цим на думку дослідників, правову визначеність необхідно розуміти через: по-перше, ясність, зрозумілість, однозначність права; по-друге, право особи у своїх діях покладатися на розумну та передбачувану стабільність чинного законодавства та здатність передбачати наслідки застосування закону (легітимні очікування). Таким чином, правова визначеність передбачає, що законодавець повинен прагнути до ясності та чіткості у формулюванні закону. Кожна особа, відповідно до конкретних обставин, повинна керуватися тим, яка норма права застосовується в конкретному випадку, та мати чітке розуміння конкретних правових наслідків у відповідних правовідносинах з огляду на розумну та передбачувану стабільність закону (абзаци четвертий – шостий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України) від 20 червня 2019 року № 6-р / 2019) [11]. Зокрема, правова визначеність як складова верховенства права (правової держави) означає насамперед вимогу ясності підстав, цілей та змісту нормативних актів, особливо тих, що безпосередньо звернені до людини. Людина повинна бути здатною передбачати правові наслідки своєї поведінки [22, с. 23].

При цьому, слід зазначити, що принцип правової визначеності є невід'ємною складовою принципу верховенства права і має особливе значення на етапах розробки та застосування правових норм. Він забезпечує передбачуваність правових наслідків і стабільність правового регулювання, що є необхідною умовою для формування стабільних відносин не лише між громадянами, а й між громадянами та органами державної влади [5].

Для досягнення правової визначеності вкрай важливою є законодавча ясність. Закони повинні бути складені чітко та точно, уникаючи двозначностей та суперечностей. Правові норми повинні бути зрозумілими для тих, до кого вони застосовуються, включаючи як пересічних громадян, так і юристів. Юридична визначеність – наріжний камінь права, що вимагає наявності чітких, зрозумілих та таких, що передбачуються, законів. Закони повинні бути узгодженими один з одним та застосовуватися однаково, а суди повинні тлумачити та застосовувати норми послідовно, щоб запобігти суперечливим результатам. Ця визначеність є гарантом справедливості у судовому процесі, адже суди зобов'язані стабільно та прогнозовано застосовувати правові норми [12]. Це, своєю чергою, є основою для ефективного функціонування демократичного суспільства, де права і свободи громадян повинні бути захищені від свавілля [5].

Правова визначеність стосується як самого права, так і судових рішень, що приймаються в кожному конкретному випадку методом застосування права до конкретної ситуації. Уявлення в суспільстві про те, як право виконується на практиці, формується шляхом його застосування органами влади та суддями, що стає лакмусовим папірцем для особи щодо наслідків її дій за тих самих обставин. Це сформувало практику, коли правова визначеність виводилася з рішень українських та міжнародно визнаних судів. У процесуальній доктрині принцип правової визначеності розглядається з процесуальної точки зору, що обмежує його сферу

застосування. Правова визначеність часто розглядається як процесуальний принцип, чільне місце цього принципу відзначається для цивільного процесу [5].

Простежується чіткий зв'язок, у якому здійснюється вплив правової визначеності як елементу верховенства права на вимогу вмотивованості судового рішення під час здійснення правосуддя в цивільному судочинстві [16, с. 298]. Судова практика, через юридичне тлумачення, дає змогу аналізувати конкретні ситуації та встановлювати складові елементи принципу юридичної визначеності [15]. Таким чином, принцип правової визначеності знаходить значне вираження в більш конкретних принципах, таких як обов'язок судді виносити рішення відповідно до закону, чинного на день звернення, відсутність зворотної дії правових норм, обов'язковість угод між сторонами, обмежувальне тлумачення інкримінуючих текстів [22, с. 30].

Хоча це загальновизнано, правової визначеності досягти нелегко, і в правовому регулюванні завжди присутній незначний рівень невизначеності. Очевидно, що бракує визначеності, коли йдеться про деякі нові сфери правового регулювання, такі як розвиток технологій, біомедицина та штучний інтелект, оскільки немає чіткого розуміння того, як закон повинен регулювати ці питання. Іншим прикладом невизначеності є часті правові зміни в Україні, спричинені війною. Це додаткове часове законодавство застосовується разом з усіма існуючими правовими положеннями, і через високий рівень мінливості воно є відносно невизначеним, а іноді й суперечливим. Тривалий період окупації спричинив ще одну проблему для правової визначеності, правовий статус іноді важко довести в суді. Подаючи заяву про відшкодування шкоди, завданої нерухомому майну, не потрібно ні доказів того, щоб довести фактичний стан майна, а також не можна оцінити та розрахувати збитки; існує невизначеність щодо того, як отримати компенсацію від відповідача та довести, хто спричинив збитки. Іншими словами, бракує визначеності щодо того, як подавати такі заяви, тому очікується, що кількість справ буде надзвичайно великою [5, с. 35–36].

Верховенство права вимагає відновлення незалежно від того, коли було скоєно правопорушення, але слід враховувати, що з часом відновлення порушеного права може негативно вплинути на добросовісних учасників правовідносин, тому фактор часу використовується як певна межа, проходження якої закриває можливість перегляду рішення. Це стосується також строків позовної давності та строків перегляду судових рішень. У випадках, коли перегляд рішення значно віддалений у часі від моменту виникнення спору або рішення суду першої інстанції, для юридичної визначеності нелегко зважити між необхідністю відновлення порушеного права та врахуванням впливу такого рішення на інших зацікавлених осіб, насамперед добросовісних учасників. Юридична визначеність у цьому випадку забезпечує ефективність доступу до правосуддя [5, с. 37].

Разом з тим, як слушно зауважує І. Боровська, принцип правової визначеності є спеціальним принципом, у якому деталізується верховенство права, та складається із сукупності вимог, що можна диференціювати на три групи:

1) вимоги правотворчого характеру до законодавства, відповідно до якого суд ухвалює рішення, що полягає у чіткості, доступності для розуміння, однозначності норми при тлумаченні її змісту, а також передбачуваності;

2) вимоги правозастосовного характеру до визначеності судових рішень, які виявляються у забезпеченні однакового застосування судом норм права у подібних правовідносинах при вирішенні цивільної справи, остаточність і сталість судового рішення; обов'язковість судових рішень до виконання, а також зрозумілість змісту судового рішення;

3) вимоги до визначеності процесуальної процедури розгляду цивільних справ, правил розмежування юрисдикції судів у цивільному процесі [1, с. 53].

Так, зокрема, відповідно до рішення ЄСПЛ, від 03 квітня 2008 року [8] концепція «поважних причин», згідно з якою національні суди виправдали відновлення провадження у справі заявника, не є чіткою. За таких обставин для національних судів ще важливішим було вказати причини свого рішення про поновлення пропущеного строку і відновлення провадження у справі заявника. У зв'язку з цим, Касаційний суд у своїй постанові по справі № 521/2816/15-ц [18] дійшов висновку, що апеляційний суд при вирішенні питання про поновлення строку на апеляційне оскарження має мотивувати свій висновок про наявність поважних причин на поновлення строку на апеляційне оскарження. Сама по собі вказівка про те, що є поважні причини для поновлення строку для апеляційного оскарження не є належним мотивуванням поновлення строку на апеляційне оскарження. Безпідставне поновлення строку на оскарження судового рішення, що набрало законної сили, зокрема у разі вказівки тільки про наявність поважних причин, є порушенням вимог статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [19]. Вказане процесуальне порушення є самостійною підставою для скасування як оскарженого судового рішення апеляційного суду, так і ухвали апеляційного суду про поновлення строку на апеляційне оскарження і відкриття апеляційного провадження, та направлення справи до апеляційного суду зі стадії відкриття апеляційного провадження.

Принагідно зауважимо, що принцип юридичної визначеності вимагає поваги до принципу *res judicata*, тобто поваги до остаточного рішення суду, згідно з яким жодна сторона не має права вимагати перегляду остаточного та обов'язкового до виконання рішення суду лише з однією метою – домогтися повторного розгляду та винесення нового рішення у справі; повноваження судів вищого рівня з перегляду мають здійснюватися для виправлення судових помилок і недоліків, а не задля нового розгляду справи (рішення Європейського суду з прав людини від 03 грудня 2003 року у справі «Рябих проти Росії» [9]).

У рішенні від 19 лютого 2009 року у справі «Христов проти України» [10], Європейський суд з прав людини наголосив, що право на справедливий судовий розгляд, гарантоване пунктом 1 статті 6 Конвенції, слід тлумачити у контексті преамбули Конвенції, яка, зокрема, проголошує верховенство права як складову частину спільної спадщини Договірних держав. Одним з основоположних аспектів верховенства права є принцип юридичної визначеності, згідно з яким у разі остаточного вирішення спору судами їхнє рішення, що набрало законної сили, не може ставитися під сумнів (рішення Європейського суду з прав людини від 28 листопада 1999 року у справі «Брумареску проти Румунії» [7]).

Відповідно до частини першої статті 127 ЦПК України [20] суд за заявою учасника справи поновлює пропущений процесуальний строк, встановлений законом,

якщо визнає причини його пропуску поважними, крім випадків, коли цим Кодексом встановлено неможливість такого поновлення. У пункті 3 частини першої статті 260 ЦПК України [20] ухвала, що викладається окремим документом, складається з: мотивувальної частини із зазначенням мотивів, з яких суд дійшов висновків, і закону, яким керувався суд, постановляючи ухвалу. Згідно з частиною третьою статті 357 ЦПК України [20] апеляційна скарга залишається без руху також у випадку, якщо вона подана після закінчення строків, установлених статтею 354 цього Кодексу, і особа, яка її подала, не порушує питання про поновлення цього строку або якщо підстави, вказані нею у заяві, визнані неповажними. При цьому протягом десяти днів з дня вручення ухвали особа має право звернутися до суду апеляційної інстанції з заявою про поновлення строку або вказати інші підстави для поновлення строку.

Тлумачення вказаних норм, з урахуванням усталеної практики Європейського суду з прав людини, свідчить, що апеляційний суд при вирішенні питання про поновлення строку на апеляційне оскарження має мотивувати свій висновок про наявність поважних причин на поновлення строку на апеляційне оскарження. Сама по собі вказівка про те, що є поважні причини для поновлення строку для апеляційного оскарження не є належним мотивуванням поновлення строку на апеляційне оскарження. Безпідставне поновлення строку на оскарження судового рішення, що набрало законної сили, зокрема у разі вказівки тільки про наявність поважних причин, є порушенням вимог статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Вказане процесуальне порушення є самостійною підставою для скасування як оскарженого судового рішення апеляційного суду, так і ухвали апеляційного суду про поновлення строку на апеляційне оскарження і відкриття апеляційного провадження, та направлення справи до апеляційного суду зі стадії відкриття апеляційного провадження. Подібні за змістом правові висновки викладені у постанові Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 14 грудня 2020 року у справі № 521/2816/15-ц [18].

Принцип юридичної визначеності передбачає й заборону зворотної сили законів (non-retroactivity), що гарантує особі право бути певною, що її дії, які відповідали вимогам закону на час їх здійснення, не зумовлять погіршення її правового становища у майбутньому [4]. Принцип неможливості зворотної дії законів та нормативно-правових актів закріплено в ст. 58 Конституції України [17]: закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи. С. Погребняк зауважує, що надання законам зворотної сили неприпустиме не тільки шляхом прямої вказівки про це в самому законі, а й через прийняття законів, які за своїм змістом мають таку силу, хоча б і без спеціальної вказівки про це в тексті закону. Неприпустимим є також надання законам зворотної сили в актах офіційного тлумачення чи правозастосовною практикою [6, с. 188].

Висновки. Отже, можна дійти висновку, що правову визначеність необхідно розуміти через ясність, зрозумілість, однозначність права, а також право особи у своїх діях покладатися на розумну та передбачувану стабільність чинного законодавства та здатність передбачати наслідки застосування закону (легітимні очікування).

Принцип юридичної визначеності як елемент принципу верховенства права відіграє вагомий роль у захисті порушених цивільних прав та виражається у наступному:

- законодавство, відповідно до якого здійснюється захист порушених цивільних прав має відзначатися чіткістю, доступністю для розуміння, однозначністю норм при тлумаченні їх змісту, а також передбачуваністю;
- чіткістю процесуальної процедури розгляду цивільних справ, правил розмежування юрисдикції судів у цивільному процесі;
- судові рішення у справах про захист порушених цивільних прав мають бути чіткими, зрозумілими та передбачуваними;
- принцип юридичної визначеності вимагає поваги до остаточного рішення суду.

Література

1. Боровська І. А. Принцип правової визначеності у системі принципів цивільного судочинства. *Право і суспільство*. 2020. № 4. С. 47–54. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/4_2020/9.pdf (дата звернення: 18.06.2025).
2. Курс цивільного процесу: підручник / Комаров В. В., Бігун В. А., Баранкова В. В. та ін.; за ред. Комарова В. В. Харків: Право, 2011. 1352 с.
3. Матвеева Ю. І. Поняття та розуміння принципу правової визначеності. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2017. Т. 200. С. 93–97. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/1923fb40-09cd-452c-8d6a-8065a60550df> (дата звернення: 18.06.2025).
4. Мерцалов Д. Ю. Багатоаспектність принципу правової визначеності. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. № 11. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15334429>
5. Мерцалов Д. Ю. Принцип правової визначеності як складова верховенства права. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. № 10. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15255431>
6. Погребняк С. П. Основоволожні принципи права (змістовна характеристика). Харків: Право, 2008. 238 с.
7. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Брумареску проти Румунії» від 28 листопада 1999 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO2355> (дата звернення: 18.06.2025).
8. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Пономарьов проти України» від 3 квітня 2008 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_434#Text (дата звернення: 18.06.2025).
9. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Рябих проти Росії» від 03 грудня 2003 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-94131%22%7D> (дата звернення: 18.06.2025).
10. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Христов проти України» від 19 лютого 2009 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_443#Text (дата звернення: 18.06.2025).
11. Рішення Конституційного Суду України у справі від 20 червня 2019 року № 6-р/201. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-19#Text> (дата звернення: 18.06.2025).
12. Савенко М. Принцип верховенства права в конституційному судочинстві. *Українське право*. 2006. № 1. С. 200–209.
13. Смородинський В. Правова визначеність. *Філософія права і загальна теорія права*. 2020. № 2. С. 185–201.
14. Смородинський В. С. Правова визначеність як вимога верховенства права. *Міжнародна науково-практична конференція «Принципи права: універсальне та національне в контексті сучасних глобалізаційних і євроінтеграційних процесів», Київ, 21–22 червня 2024 р.: тези доповідей і повідомлень* / редкол.: Венгер В. М., Ключковський Ю. Б., Козюбра М. І. [та ін.]; Національний університет «Києво-Могилянська академія» [та ін.]. [Київ: б. в.], 2024. С. 59–64. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/32771> (дата звернення: 18.06.2025).
15. Собота К. Принцип правної держави / пер. з нім. Г. Рижков, О. Блащук, К. Татарчук. Київ: ВАІТЕ, 2013. 608 с.

16. Шкаровський Д. О. Вплив принципів цивільного судочинства на вмотивованість судового рішення у цивільному судочинстві. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. № 6. С. 295–300.

17. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (дата звернення: 18.06.2025).

18. Постанова О. П. КЦС ВС від 14.12.2020 у справі № 521/2816/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93564591> (дата звернення: 18.06.2025).

19. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 18.06.2025).

20. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1618-15> (дата звернення: 18.06.2025).

21. Ostapenko H. The Role of Legal Certainty Principle in Provision of Access to Justice in Ukraine in Wartime. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2023. № 3 (20). P. 27–39.

22. Shcherbanyuk O., Gordieiev V., Bzova L. Legal nature of the principle of legal certainty as a component element of the rule of law. *Tribuna Juridică*. 2023. Volume 13. Issue 1. P. 21–31.

Анотація

Іванець І. П. Юридична (правова) визначеність як елемент принципу верховенства права та її роль у захисті порушених цивільних прав. – Стаття.

У статті висвітлено поняття правової визначеності як невід’ємної складової принципу верховенства права та її значення у захисті цивільних прав. Правова визначеність є однією з найважливіших і найдавніших правових цінностей, яка виступає основою будь-якої правової системи та забезпечує стабільність і ефективне функціонування держави. Історично боротьба за право, навіть у його вузькому розумінні, завжди була спрямована на досягнення і підтримання правової визначеності, що залишається актуальним і в сучасних умовах, зокрема у сфері цивільних відносин. Завдяки правовій визначеності норми цивільного права набувають передбачуваності, а судові рішення щодо захисту порушених прав стають якісними та обґрунтованими. Цей принцип забезпечує правову стабільність, закладаючи основу не лише для регулювання відносин між громадянами, а й для взаємодії громадян із державними органами. Закони мають бути чіткими та зрозумілими, уникати двозначностей і суперечностей, забезпечуючи доступність як для пересічних громадян, так і для фахівців у галузі права. Узгодженість правових норм між собою та їх послідовне застосування судами слугують запорукою уникнення суперечливих рішень. Юридична визначеність є стрижнем права, який вимагає створення зрозумілих, передбачуваних та внутрішньо погоджених законів. Одночасно суди повинні тлумачити та застосовувати ці норми послідовно, що має гарантувати справедливості у судових процесах. Судова практика відіграє ключову роль у формуванні уявлення суспільства про те, як закон реально працює, стаючи маркером для оцінки ймовірних наслідків тих чи інших дій за подібних обставин. В Україні та на міжнародному рівні правова визначеність часто зводиться до практики судів, яка формує стандарти застосування права. У процесуальній доктрині принцип правової визначеності розглядається переважно з процедурного погляду, що певним чином обмежує його сферу використання. Однак саме в цивільному процесі цей принцип має найбільше значення, оскільки прогнозованість та стабільність судових рішень є важливим елементом захисту порушених прав.

Ключові слова: принцип верховенства права, юридична визначеність, правова визначеність, захист цивільних прав, цивільний процес.

Summary

Ivanets I. P. The legal determination as an element of the principle of the rule of law and its role in the protection of violated civil rights. – Article.

The article highlights the concept of legal certainty as an integral part of the principle of the rule of law and its importance in the protection of civil rights. Legal certainty is one of the most important and ancient legal values, which serves as the basis of any legal system and ensures the stability and effective functioning of the state. Historically, the struggle for law, even in its narrow sense, has always been aimed at achieving and maintaining legal certainty, which remains relevant in modern conditions, in particular in the field of civil relations. Thanks to legal certainty, the norms of civil law become predictable, and court decisions on the protection of violated rights become high-quality and well-founded. This principle ensures legal stability, laying the foundation not only for regulating relations between citizens, but also for the interaction of citizens with state bodies. Laws must be clear and understandable, avoid ambiguities and

contradictions, ensuring accessibility for both ordinary citizens and legal specialists. The consistency of legal norms among themselves and their consistent application by courts serve as a guarantee of avoiding contradictory decisions. Legal certainty is the core of law, which requires the creation of clear, predictable and internally consistent laws. At the same time, courts must interpret and apply these norms consistently, which should guarantee fairness in legal proceedings. Judicial practice plays a key role in shaping society's perception of how the law actually works, becoming a marker for assessing the likely consequences of certain actions in similar circumstances. In Ukraine and at the international level, legal certainty is often reduced to the practice of courts, which forms the standards of application of law. In procedural doctrine, the principle of legal certainty is considered mainly from a procedural point of view, which in a certain way limits its scope of application. However, it is in civil proceedings that this principle is of greatest importance, since the predictability and stability of judicial decisions are an important element of protecting violated rights.

Key words: principle of rule of law, legal certainty, legal certainty, protection of civil rights, civil process.